

1995; *Hofer Tamás*: Az alföldi marhatenyésztő monokultúra kialakulása... In *Antropológia és/vagy néprajz. Tanulmányok két kutatási terület vitatott határvidékéről*. Budapest, 2009; *Hóman Bálint–Szekfű Gyula*: Magyar történet. I.–V. Budapest, 1941–1943; *Kopp Mária–Skrabski Árpád*: Magyar lelkiállapot. Budapest, 1993; *Köpeczi Béla–R. Várkonyi Ágnes*: Rákóczi tükrök. naplók, jelentések, emlékiratok a szabadságharcról. Budapest, 1973; *Málnási Ödön*: A magyar nemzet őszinte története. München, 1959; *Pulszky Ferenc*: Kisebbségi dolgozatai. Budapest, 1924; *Simon Péter*: Székely kirándulás kivált vallási, nemzeti és közgazdasági szempontból. Budapest, 1903.

„Ezeréves szenvedés” és évszázados tragédia

1. Trianonról és a Trianon utáni évszázad tragédiájáról már sok ezer oldalnyi írásmű született, köztük egész sor közlemény a honismeret-helytörténet szemszögéből világította meg a problémakört. Joggal tehető föl a kérdés: van-e, lehet-e még olyan szempont, amely nem a korábban leírtak kivonatolására, megisméltésére épül. E sorok írója – mint sok tízezeren mások is – azok közé tartozik, akiknek családja tragikusan megszenvedte a legutóbbi évszázad országcsönkítésait. De nem a „magánsérelmek” keserűsége befolyásolja az alábbiakban leírtakat.

Közhely, hogy politikailag átgondoltan és módszeresen kitervelték a Monarchia és Magyarország feldarabolását. A Monarchia területe az I. világháború kitérése előtt több mint 676 ezer km² volt, lakossága meghaladta az 51 milliót. Európában a terület nagysága szempontjából ezt csupán Oroszország múlta felül, lakosságát tekintve Oroszország és Németország (65 millió) után a harmadik volt a sorban. Franciaország és Nagy-Britannia hátrányát viszont sokszorososan ellensúlyozta kiterjedt, jelentős népességű gyarmatbirodalmuk. Ezzel szemben nem lehet eléggé hangsúlyozni azt a tényt, hogy a Habsburg Birodalom, s annak 66 éven keresztül uralkodó feje, Ferenc József mereven és egyértelműen elhatárolódott a gyarmatszerzés minden fajtájától, noha ahhoz a szükséges eszközei meglettek volna!

Németország és a Habsburg Monarchia szövetsége olyan gazdasági és katonai erőt jelentett Európában, amelynek megtörése egyfelől Nagy-Britannia és Franciaország, másfelől a cári Oroszország (az antant) számára elsődleges érdeknek számított. Háborús tervük kiindulási alapját gondosan megtervezték: azt a látszatot kelthették a szarajevói merényletre várható Ferenc József-i válasszal, hogy a Monarchia a háború kirobbantója. A cseh, a szlovák, a horvát, a szerb és a román politikusok még tovább is „szűkítették” a háborús felelősség kérdését: Magyarország és általában a magyarok a fő felelősök, akik a Kárpát-medencében élő nemzetiségeket ezer év óta kegyetlen módon elnyomják, erőszakkal beolvasztják.

Az utóbbi száz év alatt az „ezeréves szenvedés” mítosza az utódállamok többségi lakossága körében az oktatás és a politika által a tudatukba sulykolt, megkérdőjelezhetetlen alapigazsággá vált. Mind az idősebb, mind a fiatalabb korosztálynak az a meggyőződése, hogy a magyarok ezer esztendőn keresztül valamennyien urak voltak, a nemzetiségi pedig szolgák, jobbágyok. Aki ezt tagadja, az állását is elveszítheti, mint nemrégiben egy fiatal

szlovák muzeológusnő. A politikai machináció, a rendkívül hatásos és eredményes hírverés mind a Monarchián belül, mind Európában máig ható tudati torzulásokat eredményezett. Ez nem csupán a trianoni békediktátumban testesült meg, hatása egy évszázaddal Trianon után, napjainkban is érzékelhető, néhol még föl is erősödött! Jellemző, hogy a trianoni diktátum csupán Magyarország részére írt elő (rendkívül szigorú!) nemzetiségvédelmi előírásokat, noha a megcsonkított ország nemzetiségeinek arányszáma elenyésző töredéke volt a soknemzetiségű új államokéhoz képest! Az „*utódállamok*” magyar lakosságát viszont nem védték nemzetiségi jogszabályok. A megalakuló Népszövetség közömbösen viszonyult a nemzetiségi sorba került magyarság sorstragédiájához.

2. A magyar történettudomány egyes képviselői Trianon után kezdték behatóbban tanulmányozni a nemzetiségi kérdést, a békediktátum közvetlen előzményeit, illetve következményeit kutatva. 1945 után a „*proletár internacionalizmus*” jegyében csak óvatosan közeledtek a kérdéskörhöz: szemet hunytak, amikor érzékelték a szocialista tömb velünk szomszédos országaiban a politikai vezetés nacionalizmusát, ahol csak „*fügefalevél*”-ként emlegették az internacionalizmus jelszavát. Az 1970-es évektől kezdett változni a merev hozzáállás, de még az 1990 utáni évtizedekben sem kapott sokáig kiemelt figyelmet a Kárpát-medence nemzetiségtörténetének témaköre. A rendszerváltások következtében a szomszéd országok történeti kutatásának merev tabui lazultak valamennyire, megsokszorozódott a világháborútól napjainkig számított évszázad nemzetiségtörténetéről ismertté váló dokumentumok száma. A XVIII–XIX. századi nemzetiségi arányszámokat, a nemzetiségi politika változásának részleteit is publikálták, de az így összeálló kép még mindig mozaikszerű; a honfoglalástól Trianonig eltelt évezredes folyamat egyes meghatározó részletei továbbra is homályban maradtak. Ebben szerepet játszik (bár eltérő mértékben!), hogy mind a magyar, mind az utódállamok történettudománya által hangoztatott egész sor alaptétel valójában feltételezésekre, hipotézisekre épült, és ezek idővel „*bizonyított*”, cáfolhatatlan dogmaként rögzültek. A nagy tekintélyű tudósok vitatható állításait ritkán és kevesen merészselték, merészelik kétségbe vonni...

A Kárpát-medencében a nemzetiségi kérdés – a nemzetiségi ellentétek élesedésének következtében – az utóbbi két és fél évszázad során került előtérbe, s kezelése napjainkhoz közeledve egyre feszültebbé vált. Az ezt megelőző korszakok (a régmúlt) eseménytörténetére vonatkozó ismereteink meglehetősen töredékesek. A viszonylagos adatszegénység ténye eleve kecsegtető lehetőségeket kínál az eltérő, akár egymásnak ellentmondó értelmezéshez.

A Kárpát-medence környezeti adottságai évezredek óta rendkívül kedvezőek voltak az emberi életéhez. Az itt megtelepedett népek megismerésének lehetőségét megsokszorozta, valósággal forradalmasította a régészeti kutatásban az utóbbi évtizedek során bekövetkezett technikai fejlődés, drónok, talajradar, fémkeresők, genetikai vizsgálatok alkalmazása stb. A régészeti kutatások összehangolása viszont a Kárpát-medence teljes területén még napjainkban is csupán jámbor óhaj.

3. A klasszikus ókorban a Kárpát-medence jórészt periferiának számított, a Római Birodalom is csupán kisebb hányadát hódította meg, majd a III–IV. század során Pannonia és Dacia provinciák fokozatos feladására kényszerült. Az ezt követő fél évezredben több nép telepedett meg a térségben. A IX–X. században a magyarság lett az első nép, amely a Kárpát-medencének voltaképpen az egészét fokozatosan birtokába vette.

A napjainkig előkerült és feldolgozott régészeti leletanyag, valamint az ókori és kora középkori írásos dokumentumok, jórészt krónikák alapján nem tudjuk pontosan körülhatárolni az egyes népek által uralt területeket a Kárpát-medencében. Nem tudjuk megbecsülni a lélekszámukat, és csupán eddig nem bizonyított feltételezésekre vagyunk utalva arról,

hogy mi lett az itt megtelepedett népek sorsa uralmuk megszűntével, megmaradtak-e a tér-
ségben egyes csoportjaik vagy sem. A krónikás följegyzések adatai ebben a vonatkozásban
csak erős kritikával használhatók.¹

Magyarországra egy ezredéven keresztül érkeztek betelepülők minden égtáj felől, akik
itt hazára leltek, megőrizhették vallásukat, nyelvüket, a többen letelepedett csoportok
autonómiát is kaphattak. A Felvidéken a szepességi cipszerek, a bányavárosok németjei,
Erdélyben a szászok és örmények, az Alföldön a kunok és a jászok, a Dunántúlon a be-
senyők. A főváros (Buda) német lakóiból került ki a bíró meg a tanács tagsága az 1430-as
évekig, szívós küzdelmek árán vívhatta csak ki a magyar lakosság a németekkel azonos jo-
gait! A török hódoltság korában leginkább a Délvidék, a Dunántúl és az Alföld magyarsága
pusztult, a Felvidéken is leginkább a magyarság szenvedte meg Bocskai István, Bethlen
Gábor, I. Rákóczi György, Thököly Imre, II. Rákóczi Ferenc hadjáratait! 1848/49-ben leg-
nagyobb arányban ugyancsak a magyarságot sújtották a hadi cselekmények, valamint az
ezeket követő megtorlás.

A középkori és kora újkori összeírások nem alkalmasak arra, hogy a Kárpát-medencé
lakosságának nemzetiségi összetételét az egyes korokban pontosan meghatározzuk. A
szakirodalomban közölt becslések nem kellően megalapozottak, csak az 1869-ben tartott
első modern népszámlálástól kezdődnek a hiteles adatsorok.

4. A trianoni diktátum kegyetlensége szörnyű csapást jelentett a magyarság számára, de
az új határok megvonásánál is sokkalta súlyosabb, a magyarság jövőjét alapjában megkérdő-
jelező helyzetet alakított ki az utódállamok nemzetiségpolitikája. Előbb 1920, majd 1945
után magyarok százezrei kényszerültek az utódállamok területének elhagyására, ingó és
ingatlan javaik teljes vagy csaknem teljes hátrahagyásával. A kisvárosok töredékét leszá-
mítva a közepes és nagy városok nemzetiségi arányait átgondoltan irányított beköltözéssel
alapjaiban megváltoztatták. Például a magyarság 1910-es, 1980 körüli és 2011-es számará-
nya Nagyváradon 91/68/24%, Kolozsváron 82/39/15%, Ungváron 73/17/7%, Kassán 67/4/3%,
Selmecbányán 42/0,4/0,3%, Újvidéken 40/13/5%.²

Az utóbbi évtizedben a magyarság számaránya tovább csökkent a Trianon előtti hagyomá-
nyos magyar kultúrközpontokban. A városok építészeti képét drasztikusan megváltozt-
tatták, a magyar emlékhelyek, emléktáblák, szobrok többsége megsemmisült. A települé-
sek és utcák szinte mind új (nem magyar) nevet kaptak. A magyar többségű összefüggő
nagyobb területeket be- és kitelepítésekkel 1945 után széttördelték. Ezzel eleve lehetetlenné
vált bármiféle, az 1938 és 1940 közöttihez hasonló határrevízió megvalósítása, hiszen az
utódállamok határ menti sávjának magyar lakossága ma már szinte mindenütt kisebbség-
ben él.

1914 előtt a nemzetiségek még csupán autonómiát követeltek, 1918-ban azonban az auto-
nómia helyett már az elszakadás lett a jelszó. Kivételesen (sztálini parancsra!) Erdélyben
valósult meg a székely autonómia 1952 és 1960 között. Napjainkban a Kárpát-medencében
a Székelyföld az egyetlen nagyobb területi egység, amely rendelkezik az autonómiához
„megkívánt” jellemzőkkel. (Az már más kérdés, hogy Románia vezetése semmiféle nyomás-
ra nem egyezne bele a székely autonómiába, annál kevésbé, mert az európai politikában
ilyen irányú „kényszerítő nyomás” csak az álmok világában létezik.)

1 Erről győzhetnek meg bennünket *Patrick J. Geary* amerikai középkorász professzor adatai: *The Myth of Nations. The Medieval Origins of Europe*. Princeton, 2002. Magyarul: *A nemzetek mítosza. Európa népeinek születése a középkorban*. Bp., 2014.

2 *Pomozsi Péter*: *Anyanyelvek napja. Nemzeti és globális sorskérdéseink*. Magyar Nemzet 2020. febr. 21.

5. A középkori Magyarországon természetes volt, hogy a nemzetiségek által lakott (alapított) településeknek, falvaknak és városoknak nevet a nemzetiségek adtak, ezt használták a magyarok is, vagy ha adtak is magyar(os) nevet, mindkét név „hivatalosnak” számított. Más esetekben a magyar név utalt a lakosság nemzetiségére (Németi, Olasz stb.). A középkori határjárásainkat írásba foglaló okleveleink száza tanúsítják, hogy a határjáráskor, amennyiben egy határrésznek volt magyar és nem magyar neve, mindkettőt egyenrangúan feltüntették, hiszen nem volt hivatalos névadás. A nem magyar nyelvű tanú nevét az oklevélben úgy tüntették föl, ahogyan ő mondta, nem magyarították! Mindezeket az eljárásokat semmiféle törvény nem szabályozta, nem is volt erre szükség, az eljárást a józan ész, az emberi tisztesség alapján folytatták le! A Felvidéken épített középkori váraink jelentős része olyan hegyre épült, amelynek szláv neve volt, például Trencsén, Dévény, Znió, Szomolány, Budetin, Sztrecsény, Hricsó, Blatnica. Építető főuraink joggal adhattak volna új, magyar nevet váraiknak. Mégsem tették. Ezt sem szabályozta jogszabály. Hol találjuk akkor az „*elnyomó magyar urak*” hatalmi gögjét?

A középkortól 1918-ig a mindenkor magyar államban soha nem fordultak elő erőszakos ki- és betelepítések! Német lakosságú városaink különösen ügyeltek arra századokon keresztül, hogy más nemzetiségű lakosok ne kaphassanak polgárjogot, s ne telepedhessenek le falaikon belül. A XVIII–XIX. századtól változott csak meg ez a merev rendszer. A Felvidéken jórészt szlovákok (mellettük magyarok is), Erdélyben románok és magyarok (székelyek) kezdtek megtelepedni a szász városokban. A Kárpát-medencében természetesnek számított a két- és többnyelvűség a városokban, falvakban, ami nem hatósági kényszer volt, ezt a piaci kapcsolatok, a vásárolás természetes igénye hozta magával. Az úthálózat szerkezete és az ezzel összefüggő vásári központok hálózata alakította a népi-nyelvi keveredést.³

Ezer esztendő alatt a mindenkor királyi, Erdélyben a fejedelmi hatalom kül- és belpolitikája gyakran kiváltotta az ország előkelőinek, polgárságának, parasztságának ellenszenvét. Az utókor gyakran megszeépíti, idealizálja a múltat, miként a költői szavak is tanúsítják: „*Oh nagy volt hajdan a magyar, / Nagy volt hatalma, birtoka; / Magyar tenger vizében húnyt el. / Éjszak, kelet s dél hullócsillaga.*”⁴ Az elmarasztaló stigma egyedül Habsburg uralkodóinkra égett rá „*mindörökre*”. A magyar köztudatban (beleértve a tudományos „*köztudatot*” is) alaptézisnek számít, hogy Habsburg uralkodóink erőszakkal törekedtek a magyarság visszaszorítására, ezért telepítettek be a XVIII–XIX. században németeket, szerbeket stb. Valójában a lakatlan, lakatlanná vált, gyéren lakott területekre a középkor magyar uralkodói és nagybirtokosai századokon keresztül telepítettek be különböző nemzetiségű telepéseket (szlovákokat, románokat stb.), mert a föld csak úgy hozhatott hasznot, ha volt, aki megművelje. Ez nem politikai, hanem gazdasági kérdés volt.

6. Száz esztendővel ezelőtt Magyarország átmenetileg köztársaság lett, majd nevében, jelképesen királyság, aztán népköztársaság, majd köztársaság. Évszázadok múltán visszakaptuk önállóságunkat, csakhogy nagy ára volt ennek: országunk egyharmadára zsu-

3 Csorba Csaba: Közlekedés, árucsera és városfejlődés a Szamos-vidéken a XIV–XV. században. In *Dankó Imre* (szerk.): *Csengeri krónika*. Csenger, 1975. 166–184. Újabban *Bagdi Róbert–Demeter Gábor*: A földrajzi adottságok szerepe a közösségek közötti kapcsolattartásban és a peremvidékek asszimilációjában Sáros megye példáján. In *H. Bathó Edit–Horváth László–Kaposvári Gyöngyi–Tárnoki Judit–Vadász István* (szerk.): *Tisicum*. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve 15. 2006. 207–223. Ezzel összefüggésben említjük: „*A környező magyar kisebbségek körében vissza kell állítani a Szent István-i Magyarországra jellemző állapotot, a kiegyensúlyozott oda-vissza kétnyelvűséget, amikor nemcsak a magyar tudja a másik nyelvet, hanem a másik is hajlandó (újra)tanulni a magyart, mint környezeti nyelvet. E »tükörkétnyelvűségnek« a bátorítása ugyanúgy a magyar nemzetpolitika feladata lenne, mint a magyar anyanyelvoktatás rendbetétele.*” Pomozi Péter i. m.

4 *Petőfi Sándor*: A hazáról, 1845.

gorodott, népünk millióit elszakították tőlünk. Ők nem részesültek az önállóság áldásai-
ból, hanem megtúrt, másodrangú, megvetett, egyes időszakokban könyörtelenül üldözött,
minden erőszak eltűrésére kényszerített embercsoporttá váltak.

Jókai *A jövő század regényében* a XX. században elmagyarosodó Habsburgokról vízio-
nált. Erzsébet királyné, akinek erőszakos halála 1898-ban számunkra ugyancsak kataszt-
rófa volt, a csökönyös Ferenc József császárt és királyt is némiképp átformálta. Az 1916-ban
megkoronázott IV. Károly a béke apostola akart lenni, a trónörökös Ottó, s az ő leszáрма-
zottja, György már büszkén vallják magyarnak magukat. Az utóbbi száz év gyötrelmei
után ugyan kit vigasztalhat az a tudat, hogy a bécsi Burgból már nem Habsburg uraink
parancsolnak nekünk?

Csorba Csaba

HÍREK

Elkészült „A Nemzeti Összetartozás Emlékhelye” Budapesten. A trianoni békediktá-
tum aláírásának évfordulójára elkészült *A Nemzeti Összetartozás Emlékhelye* Budapesten
a Kossuth tér és az Alkotmány utca találkozásában. A Steindl Imre-program keretében lét-
rejött tájépítészeti alkotást a járvány miatt augusztus 20-án avatták fel. Az emlékmű tizen-
kétezer helységnevet tartalmaz, amely gránitból készült, a rámpa burkolata levezet a föld
alá, amelyet pedig andezit kockaköböl csináltak. Wachler Tamás, a Steindl Imre-program
vezérigazgatója elmondta, az emlékhelyet azért a föld alá tervezték, mert Steindl Imre az
Országház, a Kossuth tér megtervezése kapcsán kifejtette, ezért álmolta meg így a teret,
hogy az impozáns épülettel semmi ne konkuráljon. Wachler Tamás hozzátette, az építész
ezen kérését minden korban betartották, így ez nincs máshogy most sem. Azt is elmond-
ta, az emlékhely falára azon települések nevei kerültek fel, amelyek szerepeltek az 1913-ban
készült, a történelmi Magyarország utolsó statisztikai összeírásában.

(Debreczeni-Droppán Béla felvétele)